

התקדים החשוב בפסיקה נגד אביעד משה

סיגל קני'פז

02 בספטמבר 2021

עקוב

פסק הדין שניתן בשבוע שעבר במשפט של אביעד משה, שהורשע בניסיון לרצח אשתו, כלל הרשעה נוספת, שהיא תקדימית: התעללות בבנם המשותף, שהיה עד לתקיפה. "הימצאות פעוט שטרם מלאו לו שנתיים בלבה של זירה בה אביו מבצע מעשי אלימות קשים ואכזריים כלפי אמו, כאשר אמו צורחת ומתחננת על חייה כשדמה ניתז לכל עבר — היא התעללות נפשית", כתבה בפסק הדין השופטת יעל רז'לוי.

פסק דין זה משמעותי כי הוא מתייחס לחשיפה של הילד לאלימות נגד אמו כאל פשע בפני עצמו וכן קובע, כי העדות לאלימות היא התעללות נפשית, הגורמת נזק לפעוט גם אם הוא עצמו לא ניזוק פיזית. כפי שהבהירה השופטת: "סברתי שלאחר סקירת הפסיקה, התעללות בקטין יכולה להתקיים ללא מגע פיסי כשמדובר בהתעללות נפשית במעשה אחד שיכול לגרום נזק לקורבן".

הפסיקה מחזקת את מה שהמחקר מלמד ומטפלים פוגשים בחדרי הטיפול, והוא: שאין צורך לפגוע בשערה משערות ראשו של ילד כדי לגרום לו נזק נפשי בהווה ובעתיד. החידוש בפסיקה הוא בקביעה, שהימצאות הילד במקום שההורה שלו נפגע היא התעללות נפשית בו.

החוק היום מגדיר כנפגעי עבירה ילדים שאחד מהוריהם נרצח, אך אלפי ילדים הנחשפים לאלימות בין הוריהם, שלא הגיעה לידי רצח, אינם נחשבים כמי שבוצע נגדם פשע. פסק הדין מנכיח את אותם ילדים שקופים, הנמצאים בזירות אלימות בביתם. לצערי, רבים מהם אינם מאותרים כי המערכות לא תמיד יודעות כיצד לזהות אותם.

פסק הדין הביא לתגובות רבות של הסכמה, מתוך הבנה אינטואיטיבית, שחשיפת פעוט למעשי אימה מסוג זה פוגעים בנפשו הרכה. אם כך, מתמיה הוא, שעד היום לא היתה הרשעה בסעיף זה במקרי רצח במשפחה. כל זאת כאשר בכל שנה נרצחות יותר מ-20 נשים, חלקן לנגד עיני ילדיהן. זאת ועוד,

ידוע לנו שילדים רבים נחשפים לאלימות בין הוריהם — אלימות פיזית קשה, או

אלימות מילולית, הכוללת קללות והשפלות. אף על פי שאנו רוצים לחשוב, שאלימות זו מתרחשת כשהילד ישן או לא נמצא בבית, המחקר מעיד, כי ברוב מקרי האלימות הבינ־זוגית הילדים נמצאים בסמוך לאירוע וחשופים לו.

ובכן, מתברר שמה שנראה כמובן מאליו דורש הסבר פסיכולוגי מדעי מתחום בריאות הנפש של הפעוט ומחקר המוח, שעליהם, אני מניחה, התבססו השופטים בניסוח פסק הדין. מחקרים שנערכו בשלושת העשורים האחרונים על חשיפת ילדים לאלימות בין הוריהם מצביעים על הנזק החמור שיש לחשיפה זו על תפקודם והתפתחותם בכל תחומי החיים.

מתברר, שאחד הגורמים העיקריים המנבאים הפרעת דחק פוסט־טראומטית (PTSD) אצל ילדים הוא הפגיעה במבוגר האחראי לשלומם — ובמקרה של אלימות במשפחה מדובר לרוב בפגיעה מתמשכת באם — אף יותר מפגיעה פיזית ישירה בהם, כפי שהיה אפשר לחשוב.

לממצא זה הסבר פסיכולוגי, המבוסס על תיאוריית ההיקשרות (attachment theory) שפיתח ג'ון בולבי, פסיכיאטר ילדים ופסיכואנליטיקאי בריטי, לפני יותר מ-50 שנה וזוכה לתמיכה בממצאי מחקר המוח ומתצפיות קליניות בילדים החשופים לאלימות. על פי תיאוריית ההיקשרות, הפעוט תלוי בהוריו לכל צרכיו, והם מתווכים בעבורו את העולם. התינוק נותן בהם אמון שיגנו עליו בעת מצוקה פיזית או נפשית. כך הפעוט צובר ביטחון, לומד לווסת את עצמו ומסוגל להתפתח כראוי. אולם כאשר המבוגר האמון להגן על הפעוט נפגע ואינו מסוגל להגן על עצמו (הקורבן של אלימות במשפחה), והמבוגר המשמעותי השני הוא התוקפן, הפעוט חש שאין מי שיגן עליו וכי הוא לבדו בעולם. כשפעוט חש לא מוגן, הוא נהפך לחרדתי ועסוק בהישרדות, או בהגנה על ההורה הנפגע.

ילד חרד, הדואג לשלום המבוגרים בחייו, אינו יכול להתפנות לגדילה, ולמעשה התפתחותו נפגעת. ברמה הפיסיולוגית נצפתה אצל הילדים שנחשפו לאלימות עלייה בהורמוני חרדה. אלה הורמונים, המשרתים אותנו בעת סכנה, אך כאשר הסכנה היא בתוך הבית, תמידית ומתמשכת, מדובר בהצפה של המוח הצעיר בהורמוני חרדה, העלולים לייצר פגיעה בחייוטים העצביים במוח המתפתח של הפעוט. כתוצאה מתרחשת פגיעה בחלקים במוח האחראים ללמידה, זיכרון, תכנון, ועל ויסות גופני והתנהגותי, וכן פגיעה בחלקים האחראים לתגובות הרגשיות של הילד.

לכל אלה משמעויות הרות גורל על התפתחות הילד, על תפקודו הקוגניטיבי, הרגשי והלימודי, ועל יחסיו עם הסביבה. הפסיכיאטר ד"ר בסל ואן דר קולק (מחבר הספר "נרשם בגוף", שראה אור באחרונה בתרגום לעברית) מתייחס לפגיעה זו כאל טראומה התפתחותית. כלומר, הילד סובל מקשיים התפתחותיים שלא התקיימו מלידה, אלא הם תוצאה של הטראומה שנחשף אליה.

נתון מעניין שקיבל גם הוא מקום בפסק הדין נגד אביעד משה הוא גיל הילד כמשתנה משמעותי במידת הפגיעה בו. פעמים רבות ההתייחסות לפגיעה בילדים מכוונת דווקא לילדים גדולים יותר, מתוך הנחה של המבוגרים, כי ככל שהילד צעיר יותר בעת האירוע כך יש סבירות שהמרחק מהאירוע יאפשר לו "לשכוח" אותו ולחזור למסלול התפתחותי תקין. אלא שגם כאן המחקר הקליני מלמד, כי ההיפך הוא הנכון. דווקא ילדים צעירים יותר, שמוחם נמצא בתהליכי עיצוב והתפתחות, והכלים הקוגניטיביים והרגשיים חסרים להם עדיין, נתונים בסיכון גבוה יותר. הרשעת משה בפגיעה בבנו, שהיה בן פחות משנתיים בעת האירוע, מעידה, כי בית המשפט מכיר בפגיעה המשמעותית בילדים צעירים החשופים לאלימות בין הוריהם.

הגיל הצעיר הוא גורם סיכון, אך במקרה שהאלימות נפסקת וניתנת לילד ולמשפחתו התערבות טיפולית מתאימה ובזמן, כך הסיכוי להחלמה ולחזרה למסלול התפתחותי תקין גדול יותר. טיפול הורה-ילד ממוקד טראומה (Child Parent Psychotherapy) הוא מודל מבוסס ראיות, המיועד לטיפול בילדים החשופים לאלימות. מחקרים מראים, כי טיפול זה, הניתן לילדים בגילאי אפס עד חמש עם הוריהם ביחד, משיג תוצאות מרשימות של הפחתה בסימני המצוקה הפוסט-טראומטיים שהילד חווה ושל שיפור ביכולת של ההורים לתת מענה מותאם לצרכי הילד. כמו כן מחקרי אורך מצאו, שתוצאות הטיפול נשמרות לאורך זמן. זוהי שיטת הטיפול, שחשוב ששירה איסקוב ובנה יזכו לקבל.

כמו מטפלים אחרים בתחום, שמחתי מאוד על הפסיקה, לנוכח ההשלכות הצפויות לה על בנה של איסקוב ועל ילדים אחרים. כעת נדרש לתרגם את הפסיקה להבנה, כי לא רק חשיפה של ילדים למעשה קיצוני כמו במקרה של איסקוב גורמת נזק משמעותי להתפתחותם התקינה — ולכן היא התעללות נפשית לכל דבר — אלא גם חשיפה מתמשכת שלהם לכל אלימות בין הוריהם. את ההבנה הזאת יש לתרגם לחקיקה מתאימה.

עניין לא פחות חשוב הוא ההכרח לפעול לזיהוי של כל הילדים החשופים לאלימות בין הוריהם ולייחד תכנון ותקצוב הולמים של המענים לכך בשירות הציבורי – כדי לצמצם את הפגיעה בילדים הללו בהווה ואת השלכותיה על התפתחותם בעתיד. מחקרים מוכיחים, כי ילדים החשופים לאלימות, לא רק שהתפתחותם נפגעת קשות, אלא הם גם עלולים להיפך בעתיד לפוגעים או לקורבנות. השקעה בהם בהווה היא הדרך היחידה למנוע את הישנות מעגל האלימות בדור הבא.

ד"ר קני־פז היא עובדת סוציאלית, מרצה בבית"ס לעבודה סוציאלית באוניברסיטת תל אביב, מנהלת המרכז לשלום המשפחה, בנתניה, ומטפלת ומדריכה בשיטת CPP, לטיפול בילדים שחוו טראומה בגיל הרך

לחצו על הפעמון לעדכונים בנושא:

 רצח נשים אלימות אלימות במשפחה